Gdańsk, dnia 19.07.2021 r.

dr hab. Małgorzata Balwicka-Szczyrba, prof. UG
Katedra Prawa Handlowego WPiA Uniwersytetu Gdańskiego

RECENZJA
rozprawy doktorskiej mgr Anny Kledyńskiej
p.t. „Roszczenia uzupełniające w polskim prawie spadkowym"

Będąc powołaną na recenzenta w przewodzie doktorskim mgr Anny Kledyńskiej, uchwałą Rady Naukowej Dyscypliny nauki prawne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 24.06.2021 r., przedstawiam recenzję rozprawy doktorskiej p.t. „Roszczenia uzupełniające w polskim prawie spadkowym", dokonaną w oparciu o obowiązujące kryteria prawne.

I. Problematyka badawcza podjęta w rozprawie doktorskiej

Podjęta w pracy tematyka stanowi odpowiedni przedmiot badań dla rozprawy doktorskiej z uwagi na jej zawiłość, a także liczne wątpliwości teoretyczne z nią związane.

Istotna rola roszczeń uzupełniających, do których odnosi się art. 224 i 225 k.c., w systemie prawnym, nie budzi wątpliwości. Mają one charakter rozliczeniowy, uzupełniający wobec roszczenia głównego, którym z zasady jest roszczenie windykacyjne. Ich celem jest przesunięcie określonych dóbr majątkowych z majątku jednego podmiotu na rzecz drugiego, w sposób odbiegający od ogólnych zasad wynikających z prawa zobowiązań.

Problematyka roszczeń uzupełniających nie należy do prostych na gruncie prawa rzeczowego wobec złożoności regulacji z art. 224 i nast. k.c. Jej przebadanie na gruncie prawa spadkowego jest jeszcze bardziej utrudnione wobec zróżnicowania przypadków, w których omawiane roszczenia przysługują, przy istniejących odmiennościach konstrukcyjnych. Należy zwłaszcza akcentować, że roszczenia uzupełniające nie zostały na gruncie prawa spadkowego uregulowane wprost, lecz poprzez zastosowanie systemu odesłań do odpowiedniego stosowania regulacji z art. 224-229. k.c., a zatem przy konieczności uwzględnienia szczególnej sytuacji prawnej spadkobiercy bądź zapisobiercy. Mechanizm odsyłający zastosowano na gruncie prawa spadkowego w sposób niejednolity, w unormowaniach dot. ochrony dziedziczenia oraz w unormowaniach odnoszących się do zapisu zwykłego rzeczy określonej

co do tożsamości. W tym drugim przypadku ustawodawca dodatkowo zawęża katalog przysługujących roszczeń. Z kolei w przypadku roszczeń uzupełniających związanych z zapisem windykacyjnym art. 977 k.c. nie znajdzie zastosowania, co trafnie zauważa Doktorantka, a zatem przepisy art. 224-229 k.c. należy w tym przypadku stosować wprost (s. 77).

Tak zakreśloną problematykę pracy przebadano zgodnie z założonym we wstępie celem rozprawy, którym stała się kompleksowa analiza roszczeń uzupełniającym w prawie spadkowym (s. 10). We wstępie Autorka stawia tezę, iż roszczenia uzupełniające stanowią na gruncie prawa spadkowego niejednorodną podmiotowo i przedmiotowo grupę roszczeń, co do których w niepełnym zakresie znajdą zastosowanie przepisy dotyczące wzajemnych rozliczeń między właścicielem a samoistnym posiadaczem rzeczy. Stwierdza również, iż regulacja roszczeń uzupełniających na gruncie prawa spadkowego nie zapewnia osobie uprawnionej pełnej rekompensaty doznanego uszczerbku. W konsekwencji przyjmuje ona, iż ochrona zapewniana przez roszczenia uzupełniające nie może być uznana za wyłączną i zupełną (s. 11). W toku wywodu zawartego w pracy tezy te są konsekwentnie udowadnianie.

Oceniając wagę podjętych badań wymaga także podkreślenia praktyczne znaczenie omawianej problematyki w świetle rosnącego trendu spraw sądowych jej dotyczących. Na wyeksponowanie zasługuje brak w polskiej literaturze prawniczej kompleksowego, monograficznego omówienia tytułowego zagadnienia, a raczej zdawkowość naukowych analiz jej dotyczących, co dodatkowo uzasadnia zajęcie się przez Doktorantkę tym istotnym zagadnieniem.

II. Konstrukcja rozprawy doktorskiej

Recenzowana praca składa się z VI rozdziałów; rozpoczyna się wstępem, a kończy zakończeniem, w którym zestawiono najważniejsze tezy i wnioski. Dysertacja liczy 215 stron.

Struktura pracy jest klarowna. Na poczet ewentualnego opracowania książkowego warto jedynie rozważyć uzupełnienie każdej z wyodrębnionych części pracy krótkim podsumowanie cząstkowym, zestawiającym najważniejsze tezy i wnioski zawarte w poszczególnych rozdziałach. Jest to niewątpliwie zabieg przydatny, pozwalający szybciej dotrzeć czytelnikowi do najważniejszych tez pracy, odnoszących się do danej jej części.

Za prawidłową należy także uznać koncepcję rozprawy, w której Autorka ukazuje system roszczeń uzupełniających w prawie spadkowym, poczynając od roszczeń związanych z ochroną dziedziczenia, przez roszczenia odnoszące się do zapisu zwykłego, a potem zapisu

windykacyjnego. Prezentowana materia jest przedstawiana w sposób spójny (rozdział 2), po wcześniej poczynionych uwagach natury historycznoprawnej i prawno-porównawczej (rozdział 1). Następujący dalej rozdział odnoszący się do rodzajów i zakresu rozliczeń między stronami należycie pogłębia wywód.

W zakresie płaszczyzny konstrukcyjnej rozprawy należy odnotować, iż nie do końca trafnym rozwiązaniem stało się przeniesienie zagadnień dotyczących charakteru prawnego, funkcji oraz wygaśnięcia roszczeń uzupełniających do rozdziału 4. Trudno znaleźć uzasadnienie w połączeniu tychże elementów wywodu i umiejscowieniu ich w tym właśnie miejscu. Bardziej uzasadnione wydaje się omówienie charakteru i funkcji roszczeń uzupełniających w ramach zagadnień wprowadzających. Z kolei instytucja wygaśnięcia roszczeń uzupełniających wpisuje się w kolejny 5 rozdział, dotyczący dochodzenia tychże roszczeń. Powyższa uwaga nie zmienia jednak ogólnej dobrej oceny koncepcji pracy, a stanowi jedynie sugestię przy ewentualnym książkowym jej wydaniu.

Rozważania kończy, istotny z perspektywy obranej problematyki, rozdział omawiający stosunek roszczeń uzupełniających do roszczeń wynikających z innych tytułów prawnych.

III. Warsztat naukowy

Autorkę cechuje bardzo dobrze rozwinięty warsztat naukowy. Wywód prowadzony jest na poziomie odpowiednim dla rozprawy doktorskiej. Doktorantka chętnie prezentuje własne poglądy, stara się je uzasadnić i odpowiednio uargumentować, wchodząc także w polemikę ze stanowiskami już wyrażonymi.

W rozważaniach Autorka posługuje się przede wszystkim metodą formalno-dogmatyczną, badając w szczególności unormowania ustawy kodeks cywilny. Analiza dogmatyczna oparta jest o literaturę polską, lecz także na literaturę zagraniczną. Do badań trafnie zastosowano również metodę historyczno-prawną, aby wskazać źródło historyczne istniejących obecnie rozwiązań. W badaniach zastosowano metodę prawno-porównawczą, która stanowi bardzo dobre tło do prowadzonych rozważań.

*

Praca została napisana językiem jasnym, bardzo starannym i poprawnym. Myśli Autorki są zrozumiałe, a tekst jest klarowny, czyta się go z dużym zaciekawieniem.

IV. Uwagi redakcyjne

Praca jest napisana na wysokim poziomie w sferze redakcyjnej. W zakresie uwag redakcyjnych wskazuję jedynie, iż:

- na s. 208 w zd. 13 od dołu powinna być kropka, zamiast przecinka.
- na s. 95 i s. 100 zdanie w cudzysłowiu rozpoczyna się od wyrazów zapisanych wielką literą, choć powinny być to litery małe.

V. Treści rozprawy doktorskiej

Ocena całokształtu pracy prowadzi do wniosku, że Autorka dogłębnie zrozumiał badane zagadnienia, posiadła umiejętność samodzielnej oceny rozwiązań prawnych oraz krytycznej oceny stanowisk wyrażonych w doktrynie i orzecznictwie.

Wstęp rozprawy jest bardzo rozbudowany, należycie wprowadzający do dalszych rozważań. W pierwszym rozdziale Autorka dokonuje rozważań metodologicznych, nadto analiz odnoszących się do unormowań prawnych w ujęciu historycznym, a także porównawczym z systemem prawnym Niemiec, Austrii i Francji. Ciekawe jest ukazanie korzeni instytucji w prawie rzymskim, a także uprzednio obowiązujących aktach prawnych, co pozwala ocenić genezę regulacji oraz trendy związane ze kształtowaniem się współczesnych unormowań.

Przeprowadzona analiza prawno-porównawcza ukazała różnorodność modelów regulacji roszczeń uzupełniających w prawie spadkowym w obcych porządkach prawnych, od rozwiązań rozbudowanych, wprost regulujących omawiane roszczenia (Niemcy), do rozwiązań nie zawierających wyraźnych unormowań tychże roszczeń (Francja). Warto w tym miejscu pracy rozważyć dokonanie bardziej ogólnej oceny zastosowanych w obcych porządkach prawnych modeli regulacyjnych, tak, aby określić które rozwiązania najpełniej realizują zasadę bezpieczeństwa obrotu prawnego i ochrony interesów jej uczestników. Dobrze byłoby także w szerszym zakresie skorzystać z ustaleń z części prawno-porównawczej w dalszym wywodzie zawartym w pracy.

W rozdziale 1, jako wprowadzającym, zabrakło też bardziej ogólnych rozważań dotyczących istoty stosowania prawa odpowiednio i wprost. Wydaje się, że bliższe poznanie tych mechanizmów ułatwiłoby czytelnikowi zrozumienie zasad stosowania przepisów art. 224 -229 k.c. do roszczeń uzupełniających wynikających z prawa spadkowego.

W rozdziale 2 omówiono kolejno roszczenie o ochronę dziedziczenia oraz roszczenia uzupełniające wobec niego, roszczenie o wykonanie zapisu zwykłego oraz roszczenia uzupełniające wobec niego, a także roszczenie o wykonanie zapisu windykacyjnego oraz roszczenia uzupełniające wobec niego. Autorka ukazuje w nim zróżnicowane modele odesłań do odpowiednio stosowanego art. 224 -229 k.c., określając kształt poszczególnych roszczeń oraz ich przesłanki. Akcentuje zależność między dobrą, a złą wiarą, a także momentem

dowiedzenia się o wytoczenia powództwa, a powstaniem i zakresem roszczeń. Doktorantka zauważa m.in., że art. 977 k.c. nie dotyczy wszystkich roszczeń uzupełniających, dopuszczalnych między właścicielem a posiadaczem rzeczy, a jedynie tych wskazanych w treści przepisu. Warto w tym miejscu rozważyć dokonanie w sposób bardziej pogłębiony oceny zastosowanej konstrukcji, z istoty węższej od tej z art. 1029 § 2 k.c., w tym poprzez analizę zasadności pomniejszenia katalogu roszczeń w tej właśnie sytuacji. Interesująca byłaby także przeprowadzona na bardziej ogólnym poziomie analiza, co warunkuje system odesłań do odpowiednio stosowanych przepisów prawa, a także, w jakich przypadkach znalazłoby jednak uzasadnienie stosowanie prawa wprost. Być może owocem takich rozważań byłoby postulaty *de lege ferenda*, aby w sposób wyraźny i kompleksowy uregulować roszczenia uzupełniające na gruncie prawa spadkowego. Jeżeli jednak w ocenie Autorki obowiązujące rozwiązania są wystarczające, gwarantujące należytą ochronę, to warto byłoby w sposób bardziej pogłębiony ukazać zalety zastosowanego modelu.

W 3 rozdziale omówiono zakres rozliczeń wynikający z poszczególnych roszczeń uzupełniających: roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy, roszczenia o zwrot pożytków lub zapłatę ich wartości oraz roszczenia o odszkodowanie z tytułu zużycia, pogorszenia lub utraty rzeczy. Należy zgodzić się z zapatrywaniem, że pomimo podobieństwa funkcji roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy nie ma charakteru odszkodowawczego (s. 85). Ciekawe są rozważania na temat czynników warunkujących wysokość wynagrodzenia, w tym okresu korzystania, przy uwzględnieniu istniejących stawek rynkowych (s. 89). Warto zauważyć, iż to przyjęte przez biegłego do porównania stawki mają w praktyce decydujące znaczenie dla określania tegoż wynagrodzenia.

Trafna jest ocena, że roszczenie o odszkodowanie za utratę rzeczy nie tyle uzupełnia, co zastępuje roszczenie windykacyjne (s. 209). Wątpliwości budzi jednak stanowisko, że roszczenie wydobywcze „od razu przekształca się" w roszczenie uzupełniające, brak jest bowiem podstawy prawnej ku takiemu stwierdzeniu.

Na wyeksponowanie zasługuje słuszny pogląd, że roszczenia uzupełniające nie zapewniają pełnej rekompensaty uszczerbku związanego z korzystaniem z rzeczy (s. 213). Zwłaszcza roszczenie o naprawienie szkody za zużycie, utratę, pogorszenie rzeczy pokrywa jedynie rzeczywisty uszczerbek majątkowy (*damnum emergens*). Już chociażby z tego względu nie można wykluczać korzystanie z innych roszczeń, a zwłaszcza odszkodowawczego, w zakresie wykraczającym poza roszczenia uzupełniające, co stanowi przedmiot rozważań Autorki w rozdziale 6.

W rozdziale 5 Autorka omawia także przeciwstawne roszczenie posiadacza o zwrot nakładów pomimo, że w zasadzie nie są one zaliczane do tzw. roszczeń uzupełniających. Rozważania w tym punkcie wykraczają zatem poza zakres tematyczny rozprawy, można je jednak uznać za uzasadnione wolą kompleksowego przedstawienia sposobów dokonywanych rozliczeń między stronami (s. 12).

W 4 rozdziale omówiono charakter prawny, funkcje i sposoby wygaśnięcia roszczeń uzupełniających. Trafnie uwaga skupiona jest na elementach przemawiających za specyfiką roszczeń uzupełniających, w tym na ich prawnej samodzielności oraz na obligacyjnym charakterze. Akcentowana jest także dyspozytywność unormowań odnoszących się do omawianych roszczeń. Należytym dopełnieniem rozważań jest analiza funkcji tychże roszczeń w systemie prawa.

W rozdziale 5 analizą objęto dochodzenie roszczeń uzupełniających, w tym zasady określania wymagalności roszczenia oraz legitymację czynną i bierną. Ciekawe i doniosłe praktycznie są rozważania dotyczące zasad przedawnienia roszczeń uzupełniających. Należy zgodzić się z przyjętym stanowiskiem o komplementarnym charakterze unormowania z art. 229 k.c. i art. 118 k.c. (s. 166) Jeżeli nastąpił zwrot rzeczy obowiązuje stosunkowo krótki, 1-roczny termin przedawnienia z art. 229 k.c., liczony od dnia zwrotu. W przypadkach jednak, gdy zwrot rzeczy nie nastąpił przed upływem terminów przedawnienia z art. 118 k.c., bądź nie może nastąpić (jak w przypadku roszczenia o naprawienie szkody z powodu utraty rzeczy), należy stosować ogólne zasady przedawnienia z art. 118 k.c.

Dobrym zakończeniem pracy jest rozdział 6 omawiający stosunek roszczeń uzupełniających uregulowanych w prawie spadkowym do innych roszczeń. Należy zgodzić się z Autorką, iż roszczenia uzupełniające zostały uregulowane przez ustawodawcę w sposób autonomiczny i swoisty. Trafne jest spostrzeżenie o tym, że wyłączona jest swobodna konkurencja norm regulujących roszczenia uzupełniające z normami regulującymi inne podstawy odpowiedzialności. Mogą one znaleźć zastosowanie jedynie w zakresie nie objętym art. 224- i nast. k.c. (s. 215). Przeciwny pogląd, dopuszczający swobodną konkurencję tychże roszczeń prowadziłby do ominięcia szczególnych przesłanek roszczeń uzupełniających oraz szczególnego terminu ich przedawnienia określonego w art. 229 k.c.

Na końcu rozprawy Autorka dokonuje podsumowania przeprowadzonych wywodów poprzez zestawienie najważniejszych, bogato przedstawionych wniosków.

Konkluzja

Recenzowaną rozprawę doktorską cechuje walor oryginalnego opracowania naukowego. Odnosi się ona do zagadnień o doniosłym znaczeniu praktycznym, które Autorka szczegółowo analizuje. Praca jest bogata we wnioski, napisana jest bardzo starannie i daje gwarancję umiejętności Doktorantki prawidłowego konstruowania tekstu prezentującego wyniki badań naukowych. W niniejszej recenzji w niewielkim zakresie zgłoszono do rozprawy doktorskiej zarzuty, a także uwagi polemiczne, których podniesienie nie podważa jej bardzo pozytywnej oceny. Przedłożona praca dowodzi, że jej Autorka opanował wiedzę teoretyczną, przy posiadanej dużej wiedzy praktycznej w zakresie analizowanych zagadnień, i ma predyspozycje do prowadzenia dalszych badań naukowych.

W konkluzji należy uznać, że **recenzowana praca odpowiada określonym przez obowiązujące prawo wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim. Na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie mgr Anny Kledyńskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego**.

dr hab. Małgorzata Balwicka-Szczyrba, prof. UG.

